

[0837]In Aldfrysk foarbyld fan nomenynkorporaasje

Siebren Dyk & Rolf H. Bremmer Jr

Summary

Until the present day, the phenomenon of noun incorporation has been demonstrated for Middle and Modern Frisian, but not yet for Old Frisian. We have now found a clear Old Frisian example in a text in the Fivelgo manuscript (ca. 1440). The attestation is the more compelling, since it contains all the characteristics of Type II in Mithun's (1984) hierarchy.

It ferskynsel nomenynkorporaasje is foar it Frysk wiidweidich behannele yn Dijk (1997). Yn dat wurk wurde ek foarbylden út it Midfrysk jûn (pp. 172-174), mar guont út it Aldfrysk ûntbrekke. De auteur seit op side 172 dat er se net fûn hat, al jout er ek ta dat er net goed socht hat.

Dat dat lêste net ûnwier is, docht bliken oan it Fivelgoer hânskrift. Yn tekst XVII, dy't útjouwer Sjölin (1970, 61) betiteleasarret as "Vermischte Bestimmungen", komt in rychje fan wizen fan deastraf foar, dy't jin in yn-sjoch jout yn it bûnte libben fan 'e midsieuwen. Rôvers moasten ûnthâlze wurde, foar sodomiten hie men de kar tusken baarnen en sieden, wylst rebellen en hearen dy't har eare ferlern hiene (troch reboelje) goed wiene foar de drinkeldea. No soe men tinke dat de galge it eindoel foar de moardners wie. Mar nee, paragraaf 21, dat is rigel 73, skriuwt foar:

(1) Thene morder regbrekma

De paragraaf soe neffens de útjouwer gjin parallellen yn oare Aldfryske hanskripten hawwe.

Sjölin (1975) nimt yn syn glossarium foar it tiidwurd in tredde persoan notiid yndikatyf oan. Dy yndikatyf soe oer striden wurde kinne, miskien leit it oannimmen fan in optatyf, fanwegen it ûntbrekken fan in tiidwurdsútgong yn kombinaasje mei de klitisearring fan *ma*, hjir miskien wol mear yn 'e reden. Yn it glossarium is te sjen dat yn it hânskrift F de tredde persoan notiid yndikatyf fan it tiidwurd *breka* in útgong *-t* hat, en de optatayf in *-e*. De lêste is makliker te delearjen, en semantysk is der foar in optatyf yn it foarbyld gjin behindering, faaks wol krektoarsom. Mar wat yn alle gefallen wol in

lokkige beslissing fan Sjölin west liket te hawwen, is dat er it tredde typografyske elemint yn (1) sa analysearre hat dat der in kompleks tiidwurd yn ferskûle sit. Yn it glossarium hat er dat as it lemma *hregbreka* opnommen, dat fan him as betsjutting ‘das Rückgrat brechen’ meikrigen hat.

Der binne fuortendaliks al twa arguminten dy’t der foar pleitsje om oan te nimmen dat it haadwurd *reg* hjir yndied ynkorparearre is. It earste belanget de foarm oan. *Reg* is in telber haadwurd yn it iental, en it opfallende is dat it yn ‘e tekst net beselskippe wurdt troch in determinator. Ientallige telbere haadwurden kinne lykwols net op harsels in haadwurdlike kloft útmeitsje; der moat altyd in lidwurd of soksawat by. Ferlykje Nijfrysk

- (2) a. *Ik brek [rêch]
 b. Ik brek [de rêch]
 c. Ik brek [syn rêch]

Hie *reg* yn it meartal stien, of hie it in net-telber haadwurd west, dan hie it argumint net opgien, omdat sokke haadwurden wol yn har hiele hear en fear as syntaktysk komplemint fungearje kinne, bygelyks yn:

- (3) Ik brek [rêgen]
 (4) Ik drink [wetter]

As *reg* yn (1) net sels in syntaktysk komplemint útmeitsje kin, dan moat it dêr dus wol ûnderdiel fan in kompleks wurd wêze.

De twadde oanwizing dat we hjir mei in ynkorparearre tiidwurdskomplemint te krijen hawwe, sit him yn ‘e wurdfolchoarder. Stel dat we wol mei in syntaktysk komplemint te krijen hiene, à la (2)b. Yn dat gefal hiene we, oerset yn it Nijfrysk - ynklusyf in foar dy taalfaze gongberder yndikative tiidwurds morfology -, foar (1) as folchoarder krigen:

- (5) *De moardner [de rêch] brekt men

Sa’n sin is ûngrammatikaal, it soe wêze moatte fan:

- (6) De moardner brekt men [de rêch].

Wat yn (5) skeind is, is de regel dat it finite tiidwurd it syntaktysk twadde plak fan ‘e sin besette moat, it saneamde “Verb Second”-effekt, dat neffens

De Haan (2001, 627-628) ek wurke yn it Aldfrysk. De foarm *brekt* stiet yn (5) lykwols pas op it tredde plak. Yn (6) wurdt wol oan dat betingst foldien.

Is dêrfoaroer it tiidwurdlike komplemint *reg* morfologysk ynkorparearre, en makket it dus mei it tiidwurd ien kompleks tiidwurd út, dan is de wurd-folchoarder yn (1) hielendal gjin probleem. Ynkorparaasjetiidwurden hawwe it mal [NV]_v, it tiidwurdlike haad komt oan ‘e rjochterkant, en it haadwurdlike komplemint dûkt dan automatysk lofts op, dus foar it tiidwurd. De morfologyske struktuer wurdt dus:

(7) [[reg]_N[brek]_v]_v

Dêrmei is de folchoarder ûnderinoar fan *reg* en *brek* ferklearre. Mar it plak yn ‘e sin likegoed. *Regbrek* is yn syn gehiel in finite foarm, en dy komt sa kreas op ‘e twadde posysje yn ‘e sin, nei it foaropskote objekt *thene murderer*. Pas dêrnei is der plak foar it subjekt *ma*.

Syntaktysk wurdt de struktuer fan (1) dus soksawat:

(8) [Thene murderer] [regbrek]_v [ma]

It oannimmen fan ynkorparaasje jout dus yn ien klap in ferklearring foar de posysje fan *reg* neffens *brek*, fan *reg* as twadde haadwurd yn ‘e sin, fan ‘e tiidwurdsfoarm *brek* pas dêrnei, en fan it subjekt sa fier efteroan.

De sin yn (1) fertsjintwurdiget dus in moai fynplak fan nomenynkorparaasje yn it Aldfrysk. Dat is ek noch om in oare reden wier. De sin hat nammentlik noch wat bysûnders. Nomenynkorparaasje kin him yn ferskillende foarmen foardwaan. It meast gewoan is dat in argumint fan in tiidwurd - syntaktysk almeast in direkt objekt - mei dat tiidwurd gearraant ta in kompleks, yntransityf tiidwurd. De grutte massa fan ‘e ynkorparaasjetiidwurden, as *toskboarstelje*, *pankoekite* en *stienbikje*, falt ûnder dit type; yn ‘e bekende typology fan Mithun (1984) is dat type I.

Fan Mithun har fjouwer typen komt type II ek yn it Nijfrysk foar, sa’t yn Dyk (1993) útholden wurdt. De essinsje dêrby is, dat in oblyk argumint - Mithun neamt de semantyske rollen fan Ynstrumint, Possessor en Lokaasje – promovearje kin ta it direkte argumint fan it komplekse tiidwurd; it oblike argumint springt om sa mar te sizzen yn it gat dat it ynkorparearre argumint benefierlitten hat. Yn it Nijfrysk kin soks oars foar Ynstruminten net oantoad wurde, en foar Lokaasjes eins ek mar skraachwurk. Mei Possessors

leit dat oars, sa't yn Dyk (1993) oan 'e hân fan it foarbyld *hierknippe* oant-toand wurdt. In sin as (9) is hiel gewoan:

(9) Ik sil de lytse jonge noch even hierknippe

Yn net-ynkorporearre foarm soe soks mei in possessive konstruksje (10)a of (10)b werjûn wurde kinne, mar in datyfkonstruksje as yn (11) leit der noch it tichtste by:

(10)a. Ik sil it hier fan de lytse jonge noch even knippe

b. Ik sil de lytse jonge syn hier noch even knippe

(11) Ik sil de lytse jonge it hier knippe

Yn (11) is *it hier* direkt objekt, en *de lytse jonge* yndirekt objekt. Yn 'e yn-korporaasjesin (9) lizze dy ferhâldings oars. It argumint *hier* is dêr yn-korporearre, en *de lytse jonge* is direkt objekt wurden. Yn it Nijfrysk kin dat eins allinne mar goed sjen litten wurde oan 'e hân fan in pronominaal objekt, as de sin passivisearre wurdt. Ferlykje dêrta

(12)a. Him sil it hier knipt wurde

b. Hy sil hierknipt wurde

Yn in passive sin hâldt in yndirekt objekt syn objektsfoarm *him*, lykas yn (12)a, wylst it direkt objekt yn (12)b de subjektsfoarm (nominatyf) *hy* taskikt krijt. Ferlykje foar dat lêste ek it gefal as de sin mar ien (direkt) objekt hat:

(13)a. Ik sil him knippe

b. Hy sil knipt wurde.

Foar in goede test moast foar it Nijfrysk wol de taflecht naam wurde ta pronominale foarmen, omdat de taal ûnderwilens by de haadwurden de nam-falsmorfology kwyt is. Lykwols, yn 'e Aldfryske tiid libbe dy noch. En it moaie is dat it brekken fan immens rêch op himsels in hanneling is dy't grammatikaal moai parallel is oan it knippen fan immens hier. Hie yn sin (1) net yn-korporearre wurden, en wie dy dus yn it Nijfrysk oerset as (6), dan hie men ferwachte dat *de moardner* yn it Aldfrysk yn 'e datyf stean soe. It byhearrende lidwurd hie dan, ôfgeande op Sjölin (1970) syn oersjoch op side 141, de foarm *tha* hawwe moatten. Lykwols, dat is sa net, it lidwurd yn (1)

is *thene*. En dat blykt neffens datselde oersjoch de foarm fan 'e akkusatyf te wêzen. Dat is dus alhiel neffens wat we ferwachtsje soene as *reg* net langer syntaktysk aktyf is, mar diel útmakket fan in morfologysk kompleks. It yndirekte objekt is no neffens it patroan fan type II promovearre ta in direkt objekt, en dat direkte objekt kriget de fjirde namfal taparte.

De foarm fan it lidwurd fan it oerbleaune objekt blykt dus in ekstra argument te wêzen om te besluten dat der yn (1) yndied ynkorpoarre is. Dy foarm makket it tagelyk ek net wierskynlik dat der yn it fynplak yn hânskrift F sokssawat as in ferskriuwing west hawwe moat. Nammers, de ôfwikende wurdfolchoarder makke al likemin dat soks yn 'e reden lei. It fynplak yn F liket dêrmei moai betrouber te wêzen.

Mithun (1984) har typology is net inkeld sa mar in yndieling, der sit ek in ymplikasjonele skaal mei ûnder. Dat wol sizze dat se úthâldt dat it foarkommen fan in heger nûmer automatysk it foarkommen fan in leger nûmer yn hâldt. As Mithun gelyk hat, dan soe dat dus tagelyk betsjutte dat it gewoane type I yn 'e Aldfryske tiid ek net ûnbekend west hawwe moat. Wa wit komme dêr dan ek noch ris fynplakken fan foar it ljocht.

Ljouwert, Fryske Akademy

Opleiding Engelse Taal en Cultuur, Universiteit Leiden

BIBLIOGRAFY

- Dijk, S. (1997), *Noun Incorporation in Frisian*. Ljouwert, Fryske Akademy.
- Dyk, S. (1993), 'Typologyen fan nomenynkorporaasje en it Frysk', *Tydskrift foar Fryske Taalkunde* 8, 27-33.
- Haan, G.J. de (2001), 'Syntax of Old Frisian'. Yn: H.H. Munske (útj.), *Handbuch des Friesischen / Handbook of Frisian studies*. Tübingen, Max Niemeyer, 626-636.
- Mithun, M. (1984), 'The evolution of noun incorporation', *Language* 60, 847-894.
- Sjölin, B. (1970), *Die "Fivelgoer" Handschrift. I. Einleitung und Text*. Den Haag, Martinus Nijhoff.
- Sjölin, B. (1975), *Die "Fivelgoer" Handschrift. II. Namenregister / Glossar / Synoptische Übersicht*. Den Haag, Martinus Nijhoff.